

Uzeir Alispahić²³

Odnos volje i pojma sreće u Šopenhauerovoj filozofiji

Sažetak

Ovaj rad daje objašnjenje odnosa između volje, koja je metafizička suština svega što postoji i pojma sreće, za koji Šopenhauer smatra da predstavlja samo iluziju, odnosno zabludu i varku volje kojima obmanjuje pojedinca, da bi ostvarila vlastite ciljeve koji su potpuno indiferentni prema bilo kojoj individui. Za Šopenhauera volja nije pojedinačna nego opća, a pojedinac je samo manifestacija jedne opće volje za život, koja se manifestuje u svim predstavama. Kant je za Šopenhauera prekratnica, on je prvi uvidio da su prostor i vrijeme subjektivni, kao i razliku između pojave i stvari po sebi i time otvorio put Šopenhauerovoj filozofiji svijeta kao predstave koja je analogna pojavi, ali i volje koja je kao

²³ Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu
uzeir_aguer0@hotmail.com

stvar po sebi metafizička osnova svih mogućih predstava. S obzirom da nije moguće doći do sreće Šopenhauerova filozofija oslikava apsolutni pesimizam, za koji iznosi jako čvrste argumente. Cijeli život je samo stremljenje volje, a s obzirom da volja nema krajnji cilj, život je beskonačno stremljenje, a samim tim ljudski život je, kako sam Šopenhauer kaže, kao kakvo klatno između bola i dosade. Sreća je samo suprotan pojam od nesreće koja istinski postoji. Kad volja dođe do određenog cilja, dolazi do pojave dosade, koja za Šopenhauera predstavlja nesnošljivo stanje. Da bi se izašlo iz stanja dosade, volja crta novi himerični cilj pojedincu, obećavajući mu da će tako doći do sreće. Pojedinaac nije svjestan da je to nova zabluda i da se ostvarivanjem te želje ne može doprinijeti apsolutno ništa sreći pojedinca, nego dolazi ponovo do dosade i tako beskonačno u začarani krug između bola i dosade.

Ključne riječi: *volja, sreća, predstava, patnja, metafizika, pesimizam.*

The relation of will and the notion of happiness in Schopenhauer's philosophy

Summary

This paper gives an explanation of the relation between will, which is the metaphysical essence of all that exists and the notion of happiness, which Schopenhauer considers to be only an illusion, or a misconception and mischief of will, which deceiving the individual, in order to achieve his own goals that are completely indifferent to any individual person. For Schopenhauer will is not individual but general, the individual is only manifestation of one general will for life, which manifests in all representations. Kant is a turning point for Schopenhauer, because he realized that space and time are subjective, as well as the difference between the phenomenon and things-by-themselves, and thus opened the way to Schopenhauer's philosophy of the world as a

representation that is analogous to the phenomenon, but also the will that as a thing of itself is a metaphysical basis for all possible representations. Given that is not possible to find happiness, Schopenhauer's philosophy reflects absolute pessimism, for which he gives very strong arguments. Whole life is only an aspiration of will, and given that will does not have the ultimate goal, life is infinite aspiration, and that is why human life is, what Schopenhauer says, as a pendulum between pain and boredom. Happiness is just opposite term of unhappiness which truly exists. When the will comes to a certain goal, there is a boredom, which is an intolerable condition for Schopenhauer. To get rid of boredom, the will draws a new chimeric goal to the individual, promising him that he will reach happiness. The individual is unaware that this is a new misconception and achieving that desire can not absolutely bring happiness to the individual, it comes back to boredom and so infinitely in the vicious circle between pain and boredom.

Key words: *will, happiness, representation, suffering, metaphysics, pessimism.*

UVOD

Sigurno ste primjetili da u samom nazivu teme ispred sreće postoji oznaka pojam, dok ispred volje te oznake nema. Naime, to oslikava suštinu Šopenhauerove filozofije u kojoj je jasno izražena distinkcija između intelekta, kojeg on razumije samo kao biološku funkciju i volje, koja označava metafizičku suštinu svega. Volja je supstancija, a intelekt akcidenција koju volja stvara, na osnovu kojeg ona spoznaje samu sebe. Intelekt je uvijek u službi volje. Šopenhauer to najbolje opisuje u svom glavnom djelu - *Svijet kao volja i predstava*. To već navedeno djelo započinje rečenicom : “Svet je moja predstava. - Ova istina važi za svako živo i spoznajuće biće, mada je samo čovek može da dovede do refleksivne apstraktne svesti. Ako to zaista i učinim onda se može reći da se u njemu rodio filozofski razbor. Tada mu postaje jasno i izvesno da on ne poznaje nikakvo Sunce, nikakvu Zemlju, već uvek samo oko, koje Sunce vidi, ruku, koja Zemlju oseća, on zna da svet koji ga okružuje postoji tu samo kao predstava, što će reći, uvek samo u odnosu na nešto drugo, na onog

ko predstavu ima, to jest, na njega samog.“(Šopenhauer, 2017a, 25)

Ova istina, kako Šopenhauer kaže nije ništa novo, ona se nalazi i u Kantovom učenju, a ono što Šopenhauer naglašava kao predstavu kod Kanta jeste pojava, jer mi uistinu ne poznajemo stvari po sebi, nego samo vlastitu pojavu odnosno predstavu tih stvari. Šopenhauer sam kaže da je on samo sljedbenik Kanta i da on nastavlja Kantovo učenje, koje je prema njegovom mišljenju nedovršeno, prema tome uticaj Kantove filozofije je presudan i prema njemu zauvijek mijenja shvatanje svakog koji je upoznat sa njegovim učenjem. Čak u predgovoru Šopenhauer kaže da onaj koji nije upoznat s Kantovom filozofijom ne bi trebao ni čitati djelo *Svijet kao volja i predstava*. Kant je također prema mom mišljenju imao presudan uticaj na Šopenhauerovo poimanje sreće. Kant u *Kritici praktičnog uma* kaže; “...pod imenom sreće uopšte se ne može dostići na ovom svetu (onoliko koliko zavisi od naše moći), te stoga postaje predmet nade.”(Kant, 1979, 144) Taj argument Kant objašnjava i potkrepljuje razlikom između a priori i a posteriori saznanja, smatrajući da je pojam sreće iskustveni pojam, a kao sve što pripada a posteriori

saznanju i pojam sreće je mnogostruk i promjenljiv, a samim tim ne može da bude cilj nikakvog djelovanja, zbog toga moral treba utemeljiti na a priori principima utemeljujući tako metafiziku morala koja je potpuno izvedena iz a priornih principa, a postaje princip djelovanja moralnog djelovanja svakog mogućeg djelovanja u svijetu. Kant u *Zasnivanju metafizike morala* tvrdi da je priroda htjela za čovjekovu svrhu odrediti sreću, ona mu ne bi dala um, jer instinkt bi mogao tačnije ispuniti tu svrhu. Sve pretpostavljane blagodati za kojim čovjek teži mogu više naučiti na vrat nevolja, nego što doprinose sreći, pa najzad zavise ljudima prostijeg kova, koji se više vode instinktom, nego umom. (Kant, 2016, 18-19) Pored uticaja Kanta važno je spomenuti uticaj Platonove teorije ideja, ali i veliki uticaj hinduizma, koji je posebno izražen u Vedanskoj filozofiji, kao i budizma, posebno ističući Nirvanu kao potpuno oslobođenje od volje. Glavna zasluga Kanta prema Šopenhaueru jeste to što je on pokazao da prostor i vrijeme ne postoje objektivno, odnosno, ne pripadaju stvarima nego samo subjektu. Iz tog shvatanja izrodila se distinkcija između pojave i stvari po sebi. Sve pojave, odnosno predstave se

nalaze u prostoru i vremenu i međusobno su uslovljene zakonom kauzaliteta. Međutim, ono što je stvar po sebi ne zavisi od tih uslova i budući da je naša spoznaja ograničena na shvatanja koja su određena tim uslovima, mi o stvarima po sebi ne možemo ništa znati.

Na osnovu tog shvatanja slijedeći Kanta on kaže da je Hegel potpuno promašio i pogrešno razumio Kanta, jer je vrijeme koje pripada samo pojavama, odnosno predstavama, prikazao kao nešto što pripadama stvarima po sebi, pa je njegovo kretanje svijesti o slobodi kroz povijest Šopenhauer proglasio budalastim, naglašavajući da se Hegel ponašao kao da Kant nije ni postojao i nije razumio suštinu Kantove filozofije. Ova zamjerka Hegelu vrijedi i za Fihtea i Šelinga koje Šopenhauer naziva sofistima modernog doba. Ono što Šopenhauer Kantu zamjera jeste to što on navodi da je stvar po sebi Kantu bila pred očima i da je njegova pogreška bila zato što je spojio intelekt, odnosno predstavu i volju. Ta stvar po sebi u Šopenhauerskom smislu jeste volja, a ne volja koja je spojena s umom nego potpuno iracionalna volja koja je vječno nezadovoljna, i prema tome život je patnja. Naše tijelo i sve što opažamo u svijetu kao predstavu jeste u

suštini volja, pa prema tome on kaže : “Svaka akcija mog tela je pojava čina volje u kome se pod datim motivima iskazuje sama moja volja u potpunosti, dakle moj karakter, to je onda nužno nezaobilazan uslov i pretpostavka svake akcije pojava volje, jer pojava volje ne može zavisi od nečega što ne potiče neposredno jedino od nje što bi tako za nju bilo nešto slučajno, pa bi njena pojava bila slučajna. A taj uslov je celo telo. Prema tome, samo telo mora biti manifestacija volje...”(Šopenhauer, 2017a, 115) Svaki istinski čin čovjekove volje jeste i jedan pokret njegovog tijela... svaki uticaj na naše tijelo je uticaj i na našu volju, čin volje i akcija tijela nisu dva objektivno spoznata različita stanja, koji spaja veza kauzaliteta, oni ne stoje u odnosu uzroka i posljedice, već su oni jedno te isto, samo dato na dva sasvim različita načina, jedno je saznato neposredno a drugo posredno putem razuma, dakle, tijelo i nije ništa drugo do objektivisana volja, volja koja je postala predstava.

Volja ima intelegibilni karakter, ona je stvar po sebi, svaki objekt je samo njena pojava, ona je slobodna od svakog mnoštva, mada su bezbrojne njene manifestacije u prostoru i vremenu. Ona je jedno što leži izvan vremena i

prostora. Svaka individua jeste u službi jedne opće volje, pojedinačna volja je samo manifestacija opće volje. Važno je spomenuti i kritiku slobode volje koja proizilazi iz ovog stava o uslovljenosti svake pojedinačne volje, općom voljom. Volja je slobodna, ali individua nije slobodna jer ona kao predstava podliježe zakonu kauzaliteta tako da su njene radnje determinisane. Ta iluzija da čovjek može upravljati putem intelekta svojim djelovanjem je prisutna samo u intelektu. Putem apstraktnih pojmova čovjek saznaje vlastitu suštinu kao volju koja je slobodna. Međutim, čovjek je također predstava koja je uslovljena zakonom kauzaliteta i on kao predstava ne može djelovati na osnovu svog saznanja. Tek nakon izvršenog djela u čovjeku se javlja mišljenje da je moglo biti drukčije. Da bi bilo drukčije potrebna je neka druga volja odnosno drugi karakter, a pošto je to nemoguće prema datim uslovima, čovjekovo djelovanje je nužno. Nema vaspitanja koje bi moglo promijeniti karakter, ko se rodi zao, on ostaje zao. Šopenhauer navodi par primjera vezano za ovu konstataciju. On kaže oslanjajući se na Spinozu da ukoliko bi kamen imao svijest on bi kada pada sa visine na zemlju pomislio da ne mora pasti. Također, motka koja stoji

vertikalno i klati se, pada na lijevu stranu mi možemo pomisliti da je mogla pasti i na desnu, ali s obzirom na postojeće uslove, smjer vjetra, ona je nužno morala pasti na lijevu stranu. Tako je i sa čovjekovim djelovanjem, Šopenhauer tvrdi da u istim uslovima čovjek će uvijek uraditi isto, jer takav je njegov karakter koji je nepromjenjiv. Volja uvijek nešto hoće i uvijek zna u pojedinačnom slučaju koji joj je cilj, međutim, ona ne zna šta uopće hoće pa svaki put kada se ostvari dati cilj nastupa razočaranje jer uviđa da nije to ono što uistinu hoće.

Da Šopenhauer slijedi Kanta vidimo i u njegovom shvatanju filozofije kao metafizike, u svom djelu *Parerga i paralipomena* on kaže: “Osnov i tlo na kome počivaju sva naša znanja i nauke jeste ono neobjašnjivo... Ovo neobjašnjivo pripada metafizici.”(Šopenhauer, 2013, 5) Jedino u metafizici možemo spoznati volju kao suštinu svega, dok sve druge znanosti se bave predstavama volje. Uočavamo da Šopenhauer očigledno pod uticajem Kanta metafiziku ne shvata kao dokazivanje postojanja boga, duše itd., nego kao proučavanje temelja svih drugih znanosti odnosno onoga što uistinu jeste i što se može

spoznati samo u čistom mišljenju, a šta je to nego filozofija. On tvrdi da je čovjek metafizičko biće i da je to glavna razlika između njega i drugih životinja, jedino je on sposoban da dospije do stepena apstraktnog saznanja, što kasnije usvaja i Hajdeger definirajući čovjeka kao *animal metaphysicum*. Rješavanjem pitanja stvari po sebi Šopenhauer smatra da je on otkrio ono što pokušavaju svi filozofi preko dva milenijuma. Svi sistemski filozofi su takvi, svi su ubijeđeni da im je učenje nauka, da su otkrili apsolutnu istinu. Šopenhauer je u tome isti kao Hegel kojeg vrlo često omalovažava, ali kako i izgraditi neki sistem filozofije, ako ne misliš da su svi oni koji drugačije misle u zabludi. Kako on kaže sva njegova filozofija jeste jedna jedina misao koja važi za sve predstave odnosno objekte u svijetu. Njegovo učenje nije dualizam jer predstava jeste također volja koja je objektivisana, pa prema tome postoji samo jedna istina, a to je da je svijet volja. Ova istina važi za sve znanosti, sve filozofske discipline, umjetnost, bilo šta što postoji u svijetu. Šopenhauerovo učenje možemo označiti kao voluntarizam gdje se svijet pokazuje kao jedna opća iracionalna volja i

apsolutni pesimizam koji proističe iz iracionalnosti same volje, besciljnosti pa se život pokazuje kao stalna patnja.

1. Konflikt između pojma sreće i vječno nezadovoljne volje

Nakon ovog kratkog uvoda preći ćemo na razjašnjavanje odnosa volje i pojma sreće. Sreća kao i sloboda jeste samo negativan pojam nesreće koja istinski postoji. Ovdje se misli na osjećaj sreće, zadovoljstva, a ne na pojam fortune, jer postojanje fortune je za Šopenhauera nedvojbeno i upravo svijetom vlada, kako on kaže, slučaj i zablude. Tako Šopenhauer se slaže sa Aristotelovom rečenicom u *Nikomahovoj etici* gdje on kaže: “Ne teži pametan čovek da ima zadovoljstva nego da nema bola ili pametan čovek ne ide za tim da dođe do uživanja nego da izbegne bol.” (Šopenhauer, 2000a, 4) Šopenhauer kaže da je svakom u iskustvu poznato da je sreća negativne, a bol pozitivne prirode npr. kad je cijelo tijelo zdravo, osim jednog malog ranjivog, bolnog mjesta onda više nismo svjesni zdravlja cijelog tijela nego nam je pažnja

neprestano upravljena na bol povrijeđenog mjesta i ugodnost cijelog životnog osjećanja isčezava, pa prema tome, Volter je bio u pravu kada je rekao sreća je samo san, a bol je stvarnost. Postoji jedna urođena zabluda, a to je da su ljudi rođeni da budu sretni. Sreća samo označava pojam koji je negacija nesreće, ona predstavlja nešto što nije dostižno. Međutim, cilj volje nije statično stanje nego život, koji označava vječnu kretnju. Pa u slučaju kada smo oslobođeni od patnje volja nam postavlja neke himerične ciljeve i time navlačimo na sebe bol koji je nepobitno stvaran, pa poslije kukamo za izgubljenim bezbolnim stanjem i uzalud želimo da ono što se dogodilo učinimo kao da se nije dogodilo.

U svom glavnom djelu Šopenhauer kaže da: “pošto je ono što volja hoće uvek život, upravo zato što život i nije ništa drugo do manifestacija tog htenja u predstavi, to je sasvim svejedno, to je samo pleonazam, ako mesto da kažemo jednostavno volja mi kažemo volja za život.”(Šopenhauer, 2017a, 248) Pojedinaac je samo jedan primjerak manifestovanja volje pa nju nije briga za njega jer njoj nije stalo do individue već do vrste, za nju individua nema nikakve vrijednosti i ne može je ni imati

jer njoj pripada beskrajno vrijeme i beskrajn prostor, a u njima i beskrajn broj mogućih individua. Otuda je čovjek određen na propast već od samog rođenja čim izvrši svoju ulogu u održanju vrste, dakle u činu oplodjenja čovjek završava svoju ulogu, volji je stalo do vrste, pa u *Metafizici polne ljubavi* Šopenhauer navodi razne varke, iluzije kojim se volja koristi samo da bi došlo do tog čina, čim dođe do zadovoljenja tog čina naša zainteresovanost opada, što ima veze sa tim da muškarac može u jednoj godini napraviti stotinu djece, ukoliko mu se pruži prilika, a to je ono do čega je volji istinski stalo, do života vrste.(Šopenhauer, 2000b, 19)

Čovjek češće pati zbog prošlosti i budućnosti, a rjeđe u sadašnjosti. Međutim, treba razjasniti da budućnost i prošlost, kao i pozitivan pojam sreće postoje samo u pojmu, nijedan čovjek nikada nije živio u prošlosti niti će ikada živjeti u budućnosti. Samo je sadašnjost oblik sveg života i život u njoj ima svoj siguran posjed koji mu nikad ne može biti oduzet. Ono što svakog čovjeka muči jeste kajanje da je neki događaj mogao da bude drugačiji i da neki događaj iz budućnosti prijetiti. Kao najčešći oblik prijetnje iz budućnosti jeste saznanje o izvijesnosti svoje

smrti i svako ko je svjestan toga Šopenhauer kaže da nema nikakve razlike raspoloženja između njega i raspoloženja zlikovca osuđenog na smrt. Smrt ne označava bol, nego nestajanje individue tj, svijesti pa prema tome Šopenhauer tvrdi : “Ono čega se mi u smrti plašimo nije bol jer je očigledno da bol prebiva s ovu stranu smrti, a opet mi često bežimo od bola u smrt isto kao što katkad obrnuto prihvatamo najstrašniju bol da bismo još neko vrijeme izbegli smrti ma koliko ona bila brza i laka... Ono čega se u smrti plašimo ustvari je propast individue, a smrt se otvoreno ukazuje kao ta propast, a pošto je individua puka volja za život u pojedinačnoj objektivaciji, to se ona cijelim svojim bićem opire smrti.”(Šopenhauer, 2017a, 255) To opiranje smrti dovodi do duhovnog bola koji je mnogo jači nego fizički protiv kojeg čovjek poduzima razne mjere npr. “Čovjek čupa sebi kose, grebe svoje lice, valja se po podu što su sve ustvari samo sredstva da se skrene pažnja s misli koja nam je nepodnošljiva. Baš zato što duhovni bol kao mnogo snažniji čini čovjeka neosjetljivim za fizički bol, očajnik ili onaj koga muči bolesna depresija vrlo lako pribjegavaju samoubistvu, pa i djeca kada se udare često ne plaču zbog bola već tek ih

počnemo sažaljevati.”(Ibid., 268) Pored svih bolova što nam priroda priređuje, ljudi su ljudima najveći neprijatelji i jedni druge najviše povrijeđuju, Šopenhauer se slaže sa Hobsovom konstatacijom da je čovjek čovjeku vuk (*homo homini lupus*). Dakle, volja u svim svojim pojavama je potpuno lišena svakog krajnjeg cilja, ona uvijek stremi jer je stremljenje njeno jedino biće koje ne prekida nikakav dosegnuti cilj, dakle, nije sposobna ni za kakvo krajnje zadovoljenje i ona stremi beskraju.

Nikakvo zadovoljenje ne može biti trajno, ono je samo početak novog stremljenja, pa prema tome, dosegnuti sreću je nemoguće i čovjekov život je nužno patnja, ali ta patnja raste ukoliko čovjek jasnije spozna je tu istinu, dakle, ukoliko je inteligentniji, pa samim tim, onaj u kome prebiva genije najviše i pati. Ako čovjeku nedostaje bola, onda ga spopada strahovito osjećanje praznine i dosade i samo njegovo biće i njegov život mu postaju neizdrživ teret. Tako se njegov život kreće kao što Šopenhauer kaže u svom glavnom djelu “kao kakvo klatno tamo amo između bola i dosade koji su ustvari bitni sastavni dijelovi života.”(Ibid., 279) Upravo se u željama koje se nikad ne ostvaraju, u stalnom osujećivanju koje

traje sve dok život ne završi pokazatelj ništavnosti postojanje pojedinca, jer onom čemu volja u suštini teži jeste ništa, tu vidimo korijen Ničeovog nihilizma. Ono što je bilo, toga više nema, ono je tako ništavno da se ne razlikuje od onog što nikada nije ni postojalo. Sve ono što postoji u narednom trenutku postaje prošlost i tako u beskraj. Tako Šopenhauer u *Parerga i paralipomena* kaže: “U takvom svetu lišenom bilo kakve postojanosti, u svetu u kome nema trajnog mira, već se sve nalazi u stanju kretanja i promene, u kome svi žure, nastojeći da se stalnim kretanjem održe na zategnutom konopcu života kojim hodaju-u takvom svetu niko ne može misliti o sreći... Niko nije srećan već samo čitavog svog života teži za srećom.”(Šopenhauer, 2013, 129)

Čovjekov život jeste savladavanje različitih prepreka pri čemu ga prati bol u raznom obliku i ono što on ima u iskustvu je samo bol, a sreća jeste samo pojam koji označava negaciju bola koji je stvaran, a budući da je život savladavanje prepreka, konflikt među svim predstavama i manifestacijama volje je nužan, on omogućava kretanju uopće, odnosno sam život, pa prema tome može se izvući zaključak da bez konflikta nema ni života. Svako se bori

protiv svih da opstane kakav jeste na račun svih drugih, iracionalno, svirepo, bezobzirno. U svakom paklu koji čovjek zamišlja se nalaze razni oblici patnje i bola koje je čovjek već doživio, pa Dante je opisao sasvim dobro pakao u svom slavnom djelu od materijala koji se nalaze u ovom svijetu. Već vidimo da za raj nije ostalo ništa drugo do dosada, dok pozitivan osjećaj sreće uopće niko nema u iskustvu. “Otud vidimo da skoro svi ljudi koji su oslobođeni nevolja i briga, kad su se otarasili svih drugih tereta postoji teret sebi sami i smatraju da je za njih dobitak svaki potrošeni sat vremena to jeste svako skraćanje baš tog života za čije su što duže održanje dotle ulagali sve svoje snage. A dosada nije nevolja koju možemo podcjenjivati, ona na kraju krajeva stavlja na čovjekovo lice sliku pravog očajanja. Dosada čini da bića koja se uzajamno i tako malo vole kao što su to ljudi ipak jedni druge traže i tako nastaje izvor druževnosti.”(Šopenhauer, 2017a, 280) Po svojoj prirodi svaka želja je bol, a ostvaranje brzo rađa zasićenost. Cilj je bio samo prividno cilj, posjedovanje mu oduzima svaku draž, i želja i potreba pojavljuju se ponovo u novom obliku i tako u beskraj.

Ono što može smanjiti patnju jeste saznanje da je bol neizbježan i nužan, pa prema tome čovjeka neće proganjati misao o slučajnostima koje su tu patnju proizvele. Iskustvo nas također uči da ukoliko se desi neka velika nesreća od koje smo se pri samoj pomisli užasavali, naše raspoloženje čim smo izdržali prvi bol ostaje nepromjenjeno, također, i kad nam se desi dugo očekivana sreća mi se ne osjećamo ni bolje ni prijatnije nego prije toga. To očekivanje promjene raspoloženja se temelji u zabludi koja je nužna da se život održava i da volja stremi. I kod bogatih i kod siromašnih srećemo jednak broj veselih lica. "Sva preterana radost počiva na iluziji da je čovek našao nešto u životu što se u životu ne može naći... za trajno zadovoljenje želja koje ga muče i kad ona nestane mora platiti isto toliko gorkom patnjom kolika je bila i radost kada se ona pojavila."(Ibid., 284) Iz ovog možemo izvući zaključak da mi neumorno jurimo od želje do želje i mada svako postignuto zadovoljenje, ma šta da je obećavalo, nas nikako ne zadovoljava, već se najčešće ubrzo ukazuje kao sramna zabluda.

Ovaj Šopenhauerov stav srećemo svakodnevno u iskustvu, pogotovo u današnjem konzumerističkom

društvu. Na ovom stavu temelji se cjelokupna kapitalistička proizvodnja koja svakodnevno nudi nešto novo, tako npr. čovjek kada kupi novi mobitel ubrzo uviđa da on nije ništa drugačiji od prethodnog, međutim, pri pojavi novijeg mobitela on uobražava da je taj novi bolji od njegovog sadašnjeg i tako kupujući bespotrebno u beskraj. Otuda mi ustvari i ne uočavamo dobra i prednosti koje zaista imamo niti ih mnogo cijenimo, čini nam se samo da tako mora biti jer ta dobra i prednosti usrećavaju samo negativno, samo tako što uklanjaju od nas patnju, tek kad ih izgubimo osjetimo njihovu vrijednost. Da je svaka sreća negativne prirode i da upoznajemo samo bol Šopenhauer nalazi potvrdu u umjetnosti, a posebno u drami. Svaki oblik pokazuje samo borbu i stremljenje prema sreći, prolaske kroz razne bolove i čim je postignut taj cilj dolazi do kraja određene drame. Razlog tome je činjenica da im nije ostalo ništa drugo da pokažu taj blještavi cilj i da je on bio samo varka, pa prema tome, nakon što ga je postigao nije ništa bolji nego što je prije toga bio. Tu možemo napraviti analogiju raznih filmova, serija, bajki gdje vidimo samo borbu, bol i patnju i nakon savladavanja svih prepreka dolazi do kraja koji završava

frazom - i živjeli su sretno do kraja života, međutim, oni ne pokazuju kako jer osjećaj sreće ne postoji u čovjekovom iskustvu, a ono što nije u iskustvu nema opravdanje svog postojanja, dok se bol tako lako može prikazati što jasno ukazuje na stvarno postojanje boli, od nižeg do većeg stepena.

Život svakog pojedinca upravo je uvijek tragedija, no taj isti život posmatran u pojedinostima ima karakter komedije. Svakodnevnice brige, razočaranja koja čovjek doživljava, neprekidne nezgode koje se slučajno dešavaju su prave scene komedije. Sve do smrti koja predstavlja kraj ljudskog života i sve to jeste tragedija, pa stoga Šopenhauer s pravom kaže : “kao da je sudbina htela da jadu našeg života doda i posprd, naš život sadrži sve patnje, tragedije, a da nam pri tome ne ostavlja ni dostojanstvo tragičnih ličnosti već smo u većini pojedinosti života neizbežno budalasti karakteri komedije.”(Ibid., 288) Svijet čovjeka jeste carstvo slučaja i zablude koji njim bez milosti vladaju kao u velikim i malim stvarima i još pored njih nastupaju ludost i zloba mašući bičevima. Šopenhauer smatra da kada bismo i najvećeg optimistu proveli kroz bolnice, kroz sobe za

mučenje, šupe za robove, kada bismo mu pokazali bojna polja i mjesta gdje se vrše smrtne kazne onda bi i njemu bilo jasno da je optimizam ne samo besmislen već i zaista gnusan, gorki posprd na neiskazive patnje čovječanstva.(Ibid., 291) Ovdje su postavljeni temelji filozofskog opravdanja pesimizma za koji Šopenhauer smatra da je nužan i oslikava realno stanje svijeta. Prema tome, popularnu frazu živjeti srećno treba promijeniti u živjeti manje nesrećno kao što Šopenhauer kaže: “život nam nije dat zato da ga uživamo nego da ga izdržimo, da ga skinemo s vrata.”(Šopenhauer, 2000a, 6) Sretan život nije moguć, najviše što čovjek može tražiti jeste da ima herojski život.

2. Prevladavanje konflikta između volje i pojma sreće (kako postati manje nesretan)

Nakon što smo pokazali nemogućnost dostizanja sreće zbog toga što je volja vječno nezadovoljna sada ćemo dati par savjeta kako bar izbjeći nesreću koliko je to moguće, koji su dati u Šopenhauerovom djelu *Paraneze i*

maksime, odnosno kako prevladati taj konflikt između volje i pojma sreće bez prevelike boli. Prema tome, najsrećniju sudbinu ima onaj koji je život proveo bez prekomjerno velikih bolova, a ne onaj koji je proživio tzv. najživlje radosti ili najveća uživanja. “Bolovi se osjećaju pozitivno i zato je njihovo odsustvo mjerilo sreće u životu.”(Ibid., 6) Mi osjećamo bol, ali ne i odsustvo bola, mi osjećamo brigu, ali ne i bezbrižnost, strah, ali ne i sigurnost. Prema tome, Petrarka je bio u pravu kada je rekao hiljadu uživanja ne vrijede jedne boli. U *Parenese* i *maksime* Šopenhauer tvrdi da: “budala juri za uživanjima života i poslije vidi da se prevario, mudrac izbjegava zla. To što ljudi koji su potpomagani optimizmom griješi o ovu istinu izvor je velikih nesreća.”(Ibid., 6-7) Svi mi dolazimo na svijet puni zahtjeva na sreću i uživanje i gajimo tu ludu nadu da ćemo s tim zahtjevima uspjeti, poslije nekog vremena dolazi iskustvo, pa nam otvori oči i pokaže da je sreća samo iluzija. Biti srećan ne samo da je teško dosegnuti, nego je i nemoguće. Sve svečanosti i događaji koje društvo formira iz dosade jeste samo firma ljudska koja obećava radost, a koje nigdje nema.

Kada volja stremlji ka nekom zacrtanom cilju i time biva onemogućena, javlja se bol koja se povećava što je veća prepreka. Međutim, kada se dođe do cilja ne dostiže se nikakva radost nego dolazi do pojave dosade i u tom stanju potrebno je svoj duh okupirati nekom zabavom koja nije toliko štetna po nas. Tako Šopenhauer kaže da ne zna ni za kakvu drugu zabavu sem umjetnosti i učenja, i da jedino to dvoje ne izlaže čovjeka uticaju bola, a okupira njegov duh i bar privremeno odagna dosadu, ali samo privremeno te ne može biti ni riječi o nekakvom uživanju. Biti sam sebi dovoljan sigurno je za našu sreću najkorisnija osobina, ali onaj koji ne može izdržati svoju samoću, odnosno, sam je sebi dosadan, a takvi su većina ljudi prisiljeni da se druži s drugim čovjekom i time na sebe navlači nevolje i brige. Iz toga slijedi da: “nema pogrešnijeg puta ka sreći nego što je život u velikom svijetu u huci i buci, jer mu je cilj da naš jadni život preobrati u niz radosti, uživanja, zadovoljstva, a pri tome ne može izostati razočaranje.”(Ibid., 31)

Iako je sama priroda između ljudi postavila veliku razliku u intelektualnom i moralnom pogledu društvo negira tu razliku i tobože smatra da su svi jednaki, još

umjesto te razlike društvo stavlja neke imaginarne vještačke razlike, npr. stupnjeve staleža i ranga, koje su često dijametralno suprotne onoj rang listi koju je priroda stvorila. Dakle, one koje je priroda postavila visoko prolaze vrlo loše u društvu, otuda i sklonost svih velikih umova da omrznu društvo i žive u samoći. Pa prema tome uočavajući zasnovanost civilizacije na lažima on kaže u djelu *Parerga i paralipomena* sljedeće: “Nije li naš civilizovani svet samo velika maskarada, u njoj srećemo vitezove, vojnike, doktore, advokate, sveštenike, filozofe i koga sve ne. Ali oni nisu ono za šta se predstavljaju, oni su samo maske ispod kojih se po pravilu kriju varalice željne novca.”(Šopenhauer, 2013, 56) Prema tome, civilizacija je zasnovana na brbljanju i laži, a samoća pruža dvostruku korist, prvu da je čovjek sam, a drugu da nije sa drugima. Većina ljudi su intelektualno tupi i moralno rđavi pa je neophodno izbjegavati ih. Da bi društvo negiralo intelektualnu nadmoćnost koju ono ne može da trpi ono je izmislilo konvencionalnu nadmoćnost koja je osnovana na samovoljnim odredbama i koja se tradicionalno prenosi s koljena na koljeno, a koja nosi naziv dobar ton ili bon ton. Ono što svako treba da nauči da svaki čovjek može da

bude u potpunoj saglasnosti samo sa samim sobom i potrebno je da nauči snositi samoću jer ona je izvor duševnog spokojsva. Ono što ljude nagoni u društvo jeste njihova unutrašnja praznina i dosada pa prema tome Šopenhauer smatra da: “Kao što je ljubav ka životu, u osnovi uzevši samo strah od smrti tako da ni društveni nagon u ljudima nije direktan tj. ne zasniva se na ljubavi prema društvu nego na strahu od samoće.”(Šopenhauer, 2000a, 37) Prema svemu tome društvenost svakog čovjeka je u obrnutoj srazmjeri prema njegovoj intelektualnoj vrijednosti i kada se za nekoga kaže da je nedruštven, asocijalan, to obično znači on je čovjek velikih sposobnosti. Jedini način da čovjek bude manje nesrećan budući da smo uvidjeli da sreću nije moguće dosegnuti jeste da se kloni svega društvenog i da razvije ravnodušnost kako prema bolovima tako i prema tzv. radostima.

Prema tome, kinici i stoici su bili u pravu kada su rekli da što manje stvari želiš da posjeduješ time ćeš biti sretniji, jer smanjuješ izvore bola. Svijetom vlada slučaj i zablude pa jedini način da budemo mirni jeste da nas ne pogađaju svakodnevne nesreće koje su nam priređene.

Svaka pomisao nakon nesreće da je moglo biti drugačije povećava patnju, a svako ko je shvatio Šopenhauerovu filozofiju uviđa nužnost patnje bez obzira na okolnosti, a ta nužnost donekle smiruje čovjeka, jer ako se sve desilo onako kako mora biti onda nije moglo biti drugačije što dovodi do besmislenosti svakog kajanja i očajavanja. Također, treba držati fantaziju zauzdanu jer ona nije sposobna da pravilno sudi, svaki događaj u budućnosti koji se bliži možda se nikad i ne desi, a i ako se desi nije onakav kao što je predstavljen u fantaziji. Ukoliko se radi o pretjeranom isčekivanju neke radosti pri ostvarenju dolazi do razočaranja koje je praćeno bolom. Umjesto da se u nama rađa misao kako bi bilo da je neka stvar moja, trebalo bi češće da se pitamo kako bi bilo da neka stvar koju posjedujem nije moja. Kada stvari gledamo kako bi bilo da ih izgubimo mi vidimo punu vrijednost tih stvari tako čak i najveća vrijednost od svih- zdravlje, se podrazumijeva i tek kada je izgubimo osjetimo njen nedostatak i želju za zdravljem.

S obzirom da je htijenje u suštini svega u svijetu, naše biće u suštini ne zna za odmor, zato nam potpun nerad izaziva najužasniju dosadu, stoga je baviti se nečim

neophodno za svakog pojedinca. Prema tome, protiv dosade čovjek izmišlja svakojake obaveze, pa čak se i upušta u razne prevare samo da bi prekinuo to nesnošljivo stanje mira. Ljudi ni u snu ne mogu mirovati, u snovima prolaze kroz razne bolove, a radost ne postoji. To jasno pokazuje da san može predstavljati samo igru fantazije sa materijalom koji već imamo u iskustvu. Bol je stvaran i u snu i na javi, stanje sna se jedino razlikuje od stvarnosti po buđenju, odnosno kad ugledamo sebe kako ležimo u nekom krevetu i na osnovu toga Šopenhauer navodi da ukoliko bi zaspali radeći nešto što nam predstavlja okupaciju, i ako to sanjamo, kada se probudimo postoji velika mogućnost da ćemo nastaviti s tim poslom, ne sluteći da smo zaspali i bez razlikovanja sna i jave. Ali san pruža odmor, bez njega nema ni života, jer svaka individua nakon provednog dana u patnji, postaje svjesna života kao patnje, a san omogućava da zaboravimo na sve to i naredni dan nakon buđenja nastavimo sa životom kao da ništa nije ni bilo prethodnog dana. Pa prema tome, Šopenhauer kaže da je : “(san zajam učinjen od smrti). Ili on je privremena kamata od smrti, koja je otplata kapitala.”(Ibid., 76) Život trebamo shvatit kao dugi san u

kojem su sadržani kraći snovi svaki dan, nakon buđenja čovjek zaboravlja na patnje prethodnog dana i dobija želju za životom, nakon provedenog dana on mora zaspati da bi ponovo poželio da živi, jer jedino tako je moguće da se čovjek obmane.

Tako Šopenhauer tvrdi da život nije uopće vrijedan življenja i on je samo san na koji treba biti ravnodušan kao što je slučaj poslije buđenja. Ništa što pripada svijetu nije vrijedno pa on kaže: “Ako si jedan svet izgubio, nemoj se zbog toga žalostiti, jer nije ništa, a ako s jedan svet dobio, nemoj se zbog toga radovati, jer nije ništa. Prolaze bolovi i slasti, prođi pored sveta, jer nije ništa.”(Ibid., 13) Šopenhauer navodi tri svjetske sile, a to su mudrost ,snaga i sreća (fortuna) od kojih je ova treća najbitnija. Tu moć fortune izražava jedna španska poslovice : Da ventura a tu hijo, y echa lo en el mar(podaj svome sinu sreću pa ga baci u more).”(ibid., 123) Mudrost i snaga mogu poboljšati život pojedinca, međutim, bez sreće to nije moguće , a sreća bez njih itekako može biti uspješna. U ljudskom životu je isto kao u kockanju, ako čovjek ne dobije kocku koja mu treba značajno je otežan njegov život, međutim, ono što Šopenhauer navodi i na čemu je

zasnovana njegova filozofija je da koju god kocku dobiješ nužno moraš patiti, jer patnja je neizbježna, a sreća nedostižna. Ni zbog kojeg događaja ne trebamo da se radujemo jer ništa nije vrijedno razočaranja kada uvidimo da to nije zadovoljenje naše volje. Na nesreću, odnosno, nesrećan slučaj trebamo biti unaprijed spremni jer ukoliko smo ranije smatrali da je on moguć lakše ga podnosimo. Tako on u djelu *Svijet kao volja i predstava* veli: “Svaka jača radost je ustvari zabluda, obmana, jer nijedna postignuta želja ne može čoveka trajno zadovoljiti jer su svaki posed i svaka sreća čoveku od slučaja dati na neodređeno vreme, pa mu već sledećeg časa mogu biti i oduzeti. A svaka bol potiče iz nestajnja neke obmane, zablude. Dakle, krajnje zadovoljenje je samo privid jer ispunjena želja ustupa odmah mjesto novoj želji, prva je saznata zabluda, a druga je još nesaznata.”(Šopenhauer, 2017a, 184-185) Zato nikad nećemo imati trajne sreće ni mira zbog toga što smo predati nagonima želje sa stalnim nadanjem i strahovanjem, bilo da strepimo od nesreće ili stremimo uživanju, u biti je sve isto.

Prema tome Šopenhauer ismijava Lajbnicovu tvrdnju da je ovaj svijet najbolji od svih mogućih svjetova, on

smatra da je ovo najgori od svih mogućih svjetova. U ovom svijetu nalazimo ubistva, robove, silovanja, ratove, bolji svijet se itekako da zamisliti dok gori nije moguće, jer sve ono zlo koje možemo zamisliti već postoji u ovom svijetu ili je postojalo, on smatra da ukoliko bi ovaj svijet samo malo bio gori on ne bi mogao ni postojati. U *Svijetu kao volji i predstavi II* Šopenhauer kaže: “Da je Sunce samo malo bliže Zemlji, život ne bi bio moguć, prema tome ovo je najgori od svih mogućih svjetova.”(Šopenhauer, 2017b, 500)

ZAKLJUČAK

Na osnovu svega ovoga može se izvući zaključak da volja koja je iracionalna i nezadovoljna onemogućava bilo kakvo postojanje sreće, jer sve ono što mi imamo u iskustvu je ustvari bol. Šopenhauer zastupa apsolutni pesimizam i prema njemu život ma kakav god on bio i najbolji mogući na ovom svijetu ne vrijedi nikako živjeti. Pa prema tome, on kaže: “Život koji treba zvati smrt, koji valja mrziti, a ne voleti, život na ovom svetu pun truda,

pun strave, pun bola, živote stvari idiotska, koji samo ludaci prihvataju, više volim smrt o živote! Nego tebi služiti.”(Ibid., 556) Za razliku od raznih kršćanskih mislilaca koji su zastupali pesimizam Šopenhauerov apsolutni pesimizam je u potpunosti ateistički. Nasljednik Šopenhauerovog pesimizma Hartman je predlagao čovječanstvu kolektivno samoubistvo, sa kojim se Šopenhauer ipak ne bi slagao jer smatra da onaj koji se ubija, ne negira volju za život, on hoće život samo pod drugim uslovima. Šopenhauerov voluntarizam je najveća kritika njemačkog idealizma i saznavajućeg subjekta. On upravo pokazuje da subjekt nije u suštini subjekt saznanja, nego je subjekt htijenja a u njegovoj suštini se nalazi volja, koja jeste i suština svega. Njegovo učenje je uticalo na mnoge filozofe, ali i književnike, a među onima na koje je najviše uticao jeste upravo Fridrih Niče koji je usvojio Šopenhauerovu ontologiju, ali istovremeno odbacujući pesimizam i gradeći svoju filozofiju na jednoj volji za moć gdje najveću vrijednost ima zapravo život. Niče je bio opčinjen Šopenhauerovom ljepotom pisanja i autentičnošću u fragmentiranom djelu koje nosi naziv *Knjiga o filozofu* gdje kaže da je “posvećeno Arturu

Šopenhaueru besmrtnom!”(Niče, 2011, 79) Osim što je Šopenhauer filozofski učitelj Ničea, valja izdvojiti i njegov uticaj na Vagnera i muziku uopće, Vitgeštajna, Mana, kao i na Frojdovo psihološko učenje, koje se očituje primatom nesvjesnog nad svjesnim, odnosno volje nad intelektom. Zbog stila pisanja Šopenhauer je izuzetno bio popularan među književnicima što i Niče potvrđuje kad kaže da “Bode u oči to da Šopenhauer lepo piše i njegov život ima više stila nego život univerzitetelja”(Ibid., 9) što pokazuje također reakcija i komentar Tolstoja kad je došao do Šopenhauerovih djela, on kaže: “Kako sam se osećao ovog leta? Neprekidna ushićenost Šopenhauerom, niz duhovnih uživanja kakvih do sada nikada nisam iskusio. Dobio sam sva njegova dela, čitao ih i čitam ih... Ne znam da li ću jednog dana promeniti svoje mišljenje, ali sada sam ubeđen da je Šopenhauer najgenijalniji čovek. Čitajući ga ne shvatam kako je njegovo ime moglo ostati nepoznato. Postoji samo jedno objašnjenje, isto ono koje on tako često ponavlja; da na ovom svetu ima skoro samo idiota.”(Šopenhauer, 2017b, 597) Šopenhauera možemo okarakterisati kao filozofa smrti dok Ničea kao filozofa života. Završio bih sa rečenicom koja je u suštini

ponavljanje, ali i najvažniji dio ovog rada - Svijet je volja koja je iracionalna, vječno nezadovoljna zbog čega je život stalna patnja i stanje sreće je samo iluzija naše imaginacije, koje se u iskustvu ne da sresti.

Literatura:

- Kant, I. (1979) *Kritika praktičnog uma*. Beograd: BIGZ.
- Kant, I. (2016) *Zasnivanje metafizike morala*. Beograd: DERETA.
- Niče, F. (2011) *Knjiga o filozofu*. Beograd: Službeni glasnik.
- Šopenhauer, A. (2000) *Metafizika polne ljubavi. O ženama*. Zemun: NEVEN Novi Beograd: IP KNJIGA.
- Šopenhauer, A. (2000) *Paraneze i maksime*. Zemun: NEVEN Beograd: FENIKS.
- Šopenhauer, A. (2013) *Parerga i paralipomena*. Beograd: DERETA.
- Šopenhauer, A. (2017) *Svet kao volja i predstava I*. Beograd: MISAO.
- Šopenhauer, A. (2017) *Svet kao volja i predstava II*. Beograd: MISAO.